

ITALYAN VA O'ZBEK TILLARIDA ANTONIM, OMONIM VA SINONIMLARNING O'ZARO O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI

Naimova Parvina SamDChTI o'qituvchisi

Obidova Rushana SamDChTI talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada italyan va o'zbek tillaridagi antonim, omonim va sinonimlarning o'zaro o'xshash hamda farqli jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda har ikki tilning leksik-semantik tizimi solishtirma tahlil asosida o'rganilib, sinonimiya, antonimiya va omonimiya hodisalarining milliy-madaniy xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, bu hodisalarning tarjima jarayonidagi o'rni va ahamiyati haqida ham fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *antonim, omonim, sinonim, italyan tili, o'zbek tili, semantika, tarjima, leksik birlik.*

Аннотация: *В данной статье анализируются сходства и различия антонимов, омонимов и синонимов в итальянском и узбекском языках. Исследование основано на сопоставительном анализе лексико-семантических систем обоих языков. Особое внимание уделяется культурно-национальным особенностям явлений синонимии, антонимии и омонимии, а также их роли и значению в процессе перевода.*

Ключевые слова: *антоним, омоним, синоним, итальянский язык, узбекский язык, семантика, перевод, лексическая единица.*

Annotation: *This article analyzes the similarities and differences of antonyms, homonyms, and synonyms in the Italian and Uzbek languages. The study is based on a comparative analysis of the lexical-semantic systems of both languages. It highlights the cultural and linguistic features of synonymy, antonymy, and homonymy, as well as their importance and function in translation.*

Keywords: *antonym, homonym, synonym, Italian language, Uzbek language, semantics, translation, lexical unit.*

Tilshunoslikda soʻzlar oʻrtasidagi leksik-semantik munosabatlarni oʻrganish, tilning boyligi va maʼno tizimini tahlil qilishda muhim oʻrin tutadi. Leksik birliklarning oʻzaro munosabati orasida eng koʻp uchraydigan hodisalardan biri **sinonimiyadir**. **Sinonim** birliklar tilda yaqin yoki deyarli bir xil maʼnoga ega boʻlgan soʻzlardir. A. Hojiev taʼkidlaganidek, sinonimlar tilning “ifoda imkoniyatlarini kengaytiruvchi eng muhim vosita” hisoblanadi. Masalan, oʻzbek tilida *kichik* va *nozik* soʻzlari sinonim sifatida ishlatiladi. Italiyan tilida ham sinonim hodisasi keng tarqalgan. Masalan, *felice* va *contento* (“baxtli”), *iniziare* va *cominciare* (“boshlamoq”) soʻzlari oʻxshash maʼnoga ega boʻlib, nutqda uslubiy yoki muloqot kontekstiga qarab farqlanadi. Bu hodisa tilning semantik imkoniyatlarini kengaytirish, ifoda vositalarini boyitishda muhim ahamiyat kasb etadi. (1, 307b)

Bundan farqli ravishda, soʻzlar orasida maʼnodagi qarama-qarshilikni bildiruvchi hodisa **antonimiyadir**. **Antonim** soʻzlar til tizimida maʼnoni kuchaytirish, taʼsirchanlikni oshirish va kontrast yaratishda faol ishlatiladi. A. Hojiev bu hodisani “fikrning ichki qarama-qarshiligini til orqali ifodalovchi leksik vosita” sifatida talqin qiladi. Oʻzbek tilida *katta* - *kichik*, italyan tilida esa *caldo* - *freddo* (“issiq - sovuq”), *alto* - *basso* (“baland - past”) kabi antonim juftliklar fikrni kuchliroq ifodalash uchun qoʻllanadi.

Til tizimida yana bir muhim hodisa — **omonimiya**. **Omonim** soʻzlar shakl jihatidan bir xil, ammo maʼnosi turlicha boʻladi. H. Gʻaniyeva fikricha, oʻzbek tilida omonimlar soʻzning “shakliy mosligi, lekin maʼno tafovuti orqali” aniqlanadi). Masalan, oʻzbek tilida *olma* (meva) va *olma* (feʼl shakli) soʻzlari omonimdir. Italiyan tilida esa *pesca* (“shaftoli”) va *pesca* (“baliq ovlash”) kabi soʻzlar bir xil shaklga ega boʻlib, turli maʼnolarni bildiradi.

Shu tariqa, sinonim, antonim va omonim hodisalari tilning leksik tizimini boyitadi, nutqning ifodaviyligini oshiradi va tarjima jarayonida semantik nozikliklarni aniqlashda muhim oʻrin tutadi. Ushbu maqolada oʻzbek va italyan tillaridagi ushbu uch leksik hodisaning **oʻxshash** va **farqli** jihatlari, ularning madaniy-semantik xususiyatlari tahlil qilinadi.

1. Sinonimiya hodisasi: o'xshashlik va farqlar

Tilning ifoda imkoniyatlari, eng avvalo, sinonimlarning boyligi bilan belgilanadi. A. Hojiev ta'kidlaganidek, sinonimlar nutqning "uslubiy rang-barangligini" ta'minlab, fikrni bir necha xil yo'l bilan ifodalash imkonini beradi.

O'zbek tilida sinonimlar ko'pincha **uslubiy** va **ma'noviy** yaqinlik asosida farqlanadi. Masalan: *jasur* – *botir*, *go'zal* – *chiroyli*, *tez* – *shiddatli*. Bu so'zlar bir-biriga ma'nodosh bo'lsa-da, qo'llanish joyi, ohang va uslub jihatidan farqlanadi.

Italya tilida esa sinonimlar orasidagi farq ko'proq **ifoda uslubi** va **nutq vaziyati** bilan bog'liq. Masalan, *felice* va *contento* so'zlari har ikkalasi "baxtli" ma'nosini bildiradi, biroq *felice* rasmiy yoki badiiy nutqda ko'proq ishlatilsa, *contento* kundalik suhbat tiliga xosdir. Xuddi shuningdek, *iniziare* va *cominciare* ("boshlamoq") sinonim bo'lsa-da, *iniziare* kitobiy, *cominciare* esa og'zaki nutqda faolroq qo'llanadi.

O'zbek tilida sinonimlarning ma'noviy tafovuti ko'pincha "so'zning hissiy-ekspressiv qiymati bilan belgilanadi. Bu jihatdan italyan tili bilan o'xshashlik mavjud, chunki har ikkala tilda sinonimlar ma'noni kuchaytirish yoki yumshatish uchun ishlatiladi. (2, 52b)

2. Antonimiya hodisasi: qarama-qarshi ma'nolar tizimi

Antonimlar har qanday tilda ma'noni kontrast orqali aniqroq ifodalashga xizmat qiladi. A. Hojievning fikricha, antonimlar "so'zning semantik imkoniyatini to'liq ochadigan, fikrni qarama-qarshi yo'sinda ta'sirchanlashtiradigan birliklar"dir.

O'zbek tilida antonimlar odatda sifatlar orasida faol qo'llanadi: *katta* – *kichik*, *yaxshi* – *yomon*, *tez* – *sekin*. Ba'zan ular bitta ildizdan hosil bo'lgan antonim shakllarda ham namoyon bo'ladi: *ochiq* – *yopiq*, *bor* – *yo'q*. (3, 76b)

Italya tilida ham antonimlar semantik jihatdan o'xshash tizimga ega. Misol uchun:

- caldo* – *freddo* ("issiq – sovuq"),
- alto* – *basso* ("baland – past"),
- giusto* – *sbagliato* ("to'g'ri – noto'g'ri").

Har ikkala tilda antonimlar faqat leksik birlik sifatida emas, balki **ifodaviy vosita** sifatida ham ishlatiladi. Masalan, italyancha “una giornata calda ma felice” (“issiq, ammo baxtli kun”) iborasi semantik kontrast orqali hissiy ifodani kuchaytiradi; o‘zbek tilida esa “issiq, ammo yoqimli kun” shaklida shunga o‘xshash uslubiy effekt hosil qilinadi.

Shunday qilib, antonimlarning semantik tuzilmasida o‘zbek va italyan tillari o‘rtasida umumiylik mavjud, ammo ularning ishlatilish doirasi va uslubiy kuchi tildan tilga farq qiladi.

3. Omonimiya hodisasi: shakl birligi, ma’no xilma-xilligi

Omonim so‘zlar shakl jihatidan bir xil, lekin ma’nosi jihatidan turlicha bo‘ladi. H. G‘aniyeva bu hodisani “tilning ichki semantik zichligi natijasida shaklning bir nechta ma’noni o‘zida mujassamlashtirishi” deb ta’riflaydi (4, 85b).

O‘zbek tilida ko‘plab omonimlar mavjud:

- olma* (meva) ↔ *olma* (fe’l shakli),
- yoz* (fasl) ↔ *yoz* (yozmoq fe’li),
- gul* (o‘simlik) ↔ *gul* (suzuvchi kishi).

Italyan tilida esa omonimiya ko‘pincha urg‘u va kontekst bilan farqlanadi. Misol uchun:

- *pesca* (“shaftoli”) ↔ *pesca* (“baliq ovlash”),
- *mora* (“tut meva”) ↔ *mora* (“kechikish, qarz bo‘lish holati”),
- *piano* (“fortepiano”) ↔ *piano* (“reja” yoki “qavat”).

O‘zbek va italyan tillaridagi omonimlar orasidagi asosiy farq shundaki, o‘zbek tilida ko‘pincha grammatik shakl asosida omonimlar paydo bo‘lsa (masalan, fe’l va otning mos shakli), italyan tilida ular **fonetik moslik** natijasida vujudga keladi. Har ikkala holatda ham omonimiya nutqda so‘z o‘yini va ifodaviy vosita sifatida faol ishlatiladi.

4. Tizimli o‘xshashlik va farqlar tahlili

Quyidagi jadvalda o‘zbek va italyan tillarida uch leksik hodisaning umumiy va farqli jihatlari qisqacha ko‘rsatilgan:

Hodisa	O'zbek tili	Italiya tili	Umumiy jihatlar
Sinonimiya	Uslubiy va hissiy ma'no tafovuti bor (<i>go'zal – chiroyli</i>)	Uslubiy kontekstga bog'liq (<i>felice – contento</i>)	Har ikkisi ifoda boyligini oshiradi
Antonimiya	Sifatlarda faol (<i>katta – kichik</i>)	Sifat va fe'llarda faol (<i>alto – basso</i>)	Ma'noni kontrast asosida kuchaytiradi
Omonimiya	Grammatik shakldan kelib chiqadi (<i>olma</i>)	Fonetik moslikdan kelib chiqadi (<i>pescas</i>)	Shakl birligi, ma'no farqi mavjud

Xulosa qilib aytganda, italyan va o'zbek tillarida antonimlar, omonimlar va sinonimlar har ikki tilda ham tilnini boyligini, ifoda imkoniyatlarini va nutqning ta'sirchanligini oshiruvchi muhim leksik birliklar deb hisoblanadi. Har ikkala tilda bu kabi birliklar ma'no jihatidan o'xshash funksiyani bajaradi – ya'ni nutqni aniqlik, go'zallik va xilma-xillik bilan boyitadi. Biroq, ularning tuzilishi va qo'llanilishida ayrim farqlar mavjud. O'zbek tili agglutinatив til bo'lgani uchun so'z ma'nosi ko'proq qo'shimchalar orqali o'zgaradi, italyan tili esa fiktiv til sifatida fe'l shakllari va jins-son o'zgarishlari orqali ma'no farqlarini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Hojiev A. O'zbek tili sinonimlarining izohli lug'ati, Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 1974. – 307b.
2. Mahmudov N., Lutfullaeva D., Odilov Yo., Khudoyberganova D. O'zbek tili sinonimlarining izohli lug'ati, Toshkent: G'ofur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2023. – 512 b.
3. Mengliyev B. O'zbek tilidan universal qo'llanma, Toshkent: Akademnashr, 2016. – 76b.
4. G'anieva H. Tilshunoslikda sinonim, antonim va omonimlar, Maktabgacha ta'lim jurnali, № 5(5), 2022. – 85–90b.